

Svar på remiss: "Låt fler forma framtiden!" (SOU 2016:5)

Förslag till beslut

[Kommunstyrelsen antar yttrandet över betänkandet Låt fler forma framtiden! (SOU 2016:5).]

Ärendet

[Hofors kommun har getts möjlighet att yttra sig över 2014 års demokratiutrednings betänkande Låt fler forma framtiden! (SOU 2016:5).]

Sammanfattning

Betänkandet innehåller relativt omfattande analyser av samhällsutvecklingens påverkan på demokratins funktionssätt och lämnar ett antal förslag. Hofors kommun anser att betänkandet bidrar med viktiga aspekter till den diskussion om politiken, demokratin och hur dessa fungerar i samspel med varandra som måste föras kontinuerligt. Vi tillstyrker, eller har inga synpunkter på, flertalet av förslagen, men har också invändningar på några punkter. Nedan följer våra yttranden över ett urval av betänkandets förslag och bedömningar.

Övergripande synpunkter

- Utredningens makt- och jämlikhetsperspektiv på demokratifrågorna är viktigt. Hur demokratin fungerar kan inte förstås utan att samtidigt ta i beaktande hur maktstrukturerna i samhället ser ut. Lika demokratiska rättigheter och likabehandlingen av medborgarna som formella politiska institutioner ska garantera är absolut nödvändiga som principer, samtidigt som detta måste beaktas i ljuset av de faktiska möjligheterna medborgarna har att praktisera sina demokratiska rättigheter och direkt påverka och delta i den politiska processen. Här har utredningen lämnat värdefulla bidrag till en fortsatt diskussion, men de konkreta förslagen är otillräckliga i detta avseende.
- I betänkandet berörs översiktligt de omvärldsförändringar som har betydelse för den politiska demokratins funktionssätt, bl.a. den relativt stora invandringen till Sverige sedan millennieskiftet, men framförallt vad som är väsentligt för Hofors kommun och kommuner som liknar Hofors, den stora urbaniseringen som innebär en avfolkning runt om i landet (4.2, sid. 107). Utrikesföddas underrepresentation och förekomsten av strukturell diskriminering noteras också.
- Remisstiden har varit för kort. Utredningens förslag är i stor utsträckning sådana som kräver och förtjänar en ingående diskussion, inte bara inom de kommunala förvaltningarna och i de lokala partiorganisationerna, utan också med civilsamhällets aktörer i bred mening.

Synpunkter på förslag och bedömningar i betänkandet

3.6.2 Tillsätt en maktutredning

Utredningens förslag: En maktutredning tillsätts för att sammanställa kunskap om hur maktförhållandena i det svenska samhället har förändrats sedan millenniumskiftet och för att analysera hur pågående samhällsförändringar kan påverka maktförhållandena på sikt.

Hofors kommuns bedömning

- Vi tillstyrker förslaget, men anser att utredningen inte bara ska göra analyser och sammanställa kunskap, utan också lägga fram förslag på hur hot mot demokratin funktionssätt kan förebyggas och mötas. Vi ställer oss frågande till vad som avses med att kalla utredningen ”fristående”. Det förklaras i texten att det ska ske genom att den ska genomföras i form av ett forskningsuppdrag, men det är tveksamt om det är möjligt att kalla en utredning som ska belysa maktförhållandena i samhället för fristående, då alla människor inordnas i någon form av maktordning och därmed är färgade av denna. Det är viktigt att utredningen ger utrymme för en bred mångfald av perspektiv. Utredningen bör vara parlamentariskt sammansatt.

5.5.4 Insatser för ett ökat valdeltagande

Utredningens bedömning: Valdeltagandet har ökat, men skillnader kvarstår mellan olika väljargrupper. Det offentliga bör därför fortsatt verka för ett högt och mer jämlikt valdeltagande. Det kan exempelvis ske genom satsningar på att stärka kunskapen om demokratin, stimulera det politiska intresset och öka valdeltagandet bland unga och utrikes födda. Vi anser vidare att partierna bör redovisa hur de har använt det stöd som fördelas till partierna för informationsinsatser inför allmänna val.

Hofors kommuns bedömning

- Vi instämmer i utredningens bedömning. Vår åsikt är dock att det inte räcker med insatser under valåret. Demokratin är i behov av insatser långsiktigt för att kunna vara mer levande, för att uppnå ett högre och mer jämlikt valdeltagande är det nödvändigt att arbeta med frågan under hela mandatperioden och inte uteslutande inför de allmänna valen.

6.8.2 Rekommendationer till de politiska partierna

Utredningens bedömning: Ett utvecklingsarbete bör ske inom de politiska partierna i syfte att stärka deras roll i demokratin. Partierna kan bl.a. behöva utveckla sitt rekryteringsarbete liksom den interna demokratin.

Hofors kommuns bedömning

- I betänkandetexten ges ett antal ”rekommendationer” till partierna angående deras interna arbete och stadgar, t.ex. att icke-medlemmar ska kunna ges förtroendeuppdrag inom partiorganisationerna och att antalet mandatperioder för vissa uppdrag begränsas. Det är naturligt att en demokratiutredning

analyserar de politiska partiernas roll och funktionssätt, men vi menar att en statlig utredning, i synnerhet en som inte är parlamentariskt sammansatt, bör vara restriktiv med synpunkter på partiernas interna arbete. Detta bör vara partimedlemmarnas angelägenhet.

6.8.4 Gör en bred översyn av partistödet och ledamotsstödet

Utredningens bedömning: En förnyad översyn av partistödet och ledamotsstödet bör genomföras. Syftet med översynen bör vara att klargöra hur de olika stöden fördelas, i vilken mån de olika formerna av partistöd används på ett ändamålsenligt sätt och om det finns skäl att göra förändringar eller förtydligande i gällande regelverk.

Hofors kommuns bedömning

- Vi ställer oss tveksamma till bedömningen. Att partierna har rätt att själva avgöra i stor utsträckning på vilket sätt stöden används är vitalt för demokratin. Det finns uppenbara risker med att ytterligare reglera hur stöden ska få lov att användas, vilket skulle kunna leda till minskat inflytande både för allmänhet och partier, snarare än tvärtom. Det är viktigt att partistöden går till att stärka de politiska partiernas ställning på lokal nivå, men det är svårt att göra någon generell bedömning av hur detta sker på bästa sätt och låter sig inte göras genom strikta regler för hur partierna väljer att bedriva sitt arbete.

8.3.1 Värdet av ett stort antal förtroendevalda

Utredningens bedömning: Antalet förtroendeuppdrag i kommuner och landsting bör inte minska ytterligare. Det är betydelsefullt att kommuner och landsting behåller en nämndstruktur som ger möjlighet för oerfarna förtroendevalda att skolas in i politiken.

Hofors kommuns bedömning

- Vi instämmer i bedömningen. Det som utredaren påpekar kring att uppdragen inte får vara alltför komplexa till sin natur, måste poängteras ytterligare. Många kommuner väljer att minska antalet nämnder och istället ha utskott direkt under kommunstyrelsen. Det kan föreligga en risk att frågornas komplexitet ökar vilket kan resultera i att många förtroendevalda väljer att avsäga sig sina uppdrag. Därför bör förändringar i framtiden snarare innebära att nämnderna blir fler och mindre allomfattande än idag. Vi delar inte utredarens uppfattning om att det räcker med att fastställa att antalet förtroendevalda inte bör minska, snarare bör åtgärder vidtas för att locka fler att vilja engagera sig.

8.3.2 Försök med direktval till geografiska nämnder

Utredningens bedömning: För att stimulera det demokratiska deltagandet på lokal nivå kan kommuner genomföra försök med direktval till ett begränsat antal platser i en geografisk nämnd. Regeringen bör se till att eventuell försöksverksamhet följs upp och utvärderas.

Hofors kommuns bedömning

- Det är inte aktuellt för Hofors kommun, däremot kan frågan diskuteras i

samband med den storregionfråga som för tillfället finns på bordet. Det är inte otänkbart att någon form av geografiska nämnder kommer krävas i och med storregionbildningen, det kan rentav vara en bra idé. Huruvida dessa ska vara direktvalda är dock inte självklart. Risk finns för att det blir otydliga ansvarsförhållanden. Det finns också risk för fragmentisering med geografiska nämnder. Det är just av dessa skäl som nästan alla modeller av kommun- eller stadsdelsnämnder har avvecklats. Vi ställer oss därför något tveksamma till bedömningen.

8.3.4 Underlätta för förtroendevalda med barn i behov av tillsyn

Utredningens bedömning: Kommuner och landsting kan underlätta för förtroendevalda med barn i behov av tillsyn genom att besluta om mer generösa regler för förskola och barnomsorg.

Hofors kommuns bedömning

- Vi delar utredningens bedömning av behovet, men anser att det bör övervägas om de förtroendevaldas behov av förskola och barnomsorg i samband med uppdraget ska garanteras i lag.

8.3.5 Rätt att behålla uppdrag som fullmäktigeledamot trots flytt

Utredningens förslag: Utöka möjligheten att behålla ett uppdrag trots flytt från kommunen eller landstinget till att också omfatta fullmäktigeledamot. Om en förtroendevald upphör att vara valbar, ska uppdraget upphöra vid nästa fullmäktigesammanträde, om inte fullmäktige beslutar att den förtroendevalde får ha kvar sina uppdrag under återstoden av mandattiden.

Hofors kommuns bedömning

- Vi tillstyrker utredningens förslag.

8.5.2 Förtroendevaldas möjlighet att vara föräldralediga eller sjukskrivna

Utredningens förslag: Fullmäktige får besluta att en förtroendevald som fullgör sitt uppdrag på heltid eller betydande del av heltid ska få vara ledig från sitt uppdrag under en tidsbegränsad period, dock högst ett år, för att vara föräldraledig. Detsamma gäller sådan förtroendevald som på grund av sjukdom har nedsatt arbetsförmåga. Fullmäktige ska om ledighet beviljas besluta om hur lång tid ledigheten ska pågå och om arvode, pension och ekonomiska förmåner ska utgå under ledigheten. Fullmäktige får utse en ersättare i nämnder och styrelse för den ledige under ledighetsperioden.

Hofors kommuns bedömning

- Vi tillstyrker utredningens förslag.

10.6.2 Folkmotion bör införas i riksdagen

Utredningens förslag: Medborgerlig förslagsrätt, s.k. folkmotion, bör införas i riksdagen. En utredning tillsätts med uppdrag att genomlysna frågan om folkmotion och ta fram ett förslag till ändringar i Riksdagsordningen.

13.5.1 Folkmotion ersätter medborgarförslag

Utredningens förslag: Ett nytt verktyg ska införas i kommunallagen för att främja dialogen mellan väljare och förtroendevalda, en möjlighet att väcka ett ärende i fullmäktige genom en folkmotion. Ärenden i fullmäktige får väckas om en folkmotion får stöd av minst en procent av de folkbokförda i kommunen eller i landstinget. Det är antalet folkbokförda den sista december året före det år som folkmotionen lämnas in som är utgångspunkten vid beräkningen av en procent. Folkmotionen ska vara skriftlig, ange den aktuella frågan och undertecknas av motionärerna samt innehålla uppgifter om när undertecknandet gjorts, namnförtydliganden, personnummer och uppgift om deras adresser. Möjligheten att stödja en folkmotion ska ges i sex månader. En folkmotion bör beredas så att fullmäktige kan fatta beslut inom ett år från det att folkmotionen väcktes. Fullmäktige ska ges möjlighet att överlåta till styrelse eller annan nämnd att besluta i ärenden som väckts genom folkmotion, utom i de fall som avses i 3 kap. 9 § KL, dvs. ärenden som är av principiell beskaffenhet eller av större vikt för kommunen eller landstinget. Styrelse eller en nämnd som handlägger sådana ärenden ska minst en gång om året informera fullmäktige om de beslut som fattats i ärendena. Folkmotion ersätter medborgarförslag och bestämmelserna om medborgarförslag ska upphävas.

Hofors kommuns bedömning

- Vi är tveksamma till förslagen om införande av folkmotion i riksdag och fullmäktige. En viktig komponent i den demokratiska politiska processen är makten över dagordningen, dvs. vad som anses vara samhällsproblem som kräver politiska beslut. Medborgarförslag och folkinitiativ till folkomröstning är verktyg som medborgarna kan använda för att påverka den politiska dagordningen. Den reella möjligheten att använda dessa verktyg är emellertid inte jämlikt fördelad. Att införa ytterligare ett sådant dagordningsverktyg kan, tvärtemot vad utredningen antar, stärka de grupper som redan är politiskt starka och därmed öka den politiska ojämlikheten. En folkmotion kan (i likhet med folkinitiativ till folkomröstning) ge en bild av ett bredt folkligt opinion trots att den bara uttrycker en liten, men välorganiserad, minoritets uppfattning. Ett folkmotionsinstitut skulle också kunna användas som ett verktyg av ekonomiskt starka intressen. Jämfört med dagens medborgarförslag har dock folkmotionen vissa fördelar. Den garanterar att de förslag som förs fram har en bredare förankring än en medborgare individuella önskemål och den illustrerar att politik är kollektiv till sin natur. Om folkmotion införs är det bra att institutet ges ett digitalt stöd för att underlätta användandet, men det är viktigt att en folkmotion även ska kunna lämnas in i ”vanlig” pappersform.

11.5.3 Riktlinjer eller principer för hur samråd och medborgardialoger ska genomföras

Utredningens bedömning: Fullmäktige bör anta riktlinjer eller principer för hur samråd och medborgardialoger ska genomföras. Riktlinjerna bör vara tydliga och innehålla syftet och målsättningen med samråden och medborgardialogerna, i vilka ärenden samråd och medborgardialog ska genomföras och hur resultatet ska

dokumenteras och kommuniceras.

Kommunerna och landstingen bör särskilt säkerställa att samråden och dialogerna är öppna och tillgängliga för alla samt att åtgärder vidtas för att säkra den politiska jämlikheten.

Hofors kommuns bedömning

- Vi instämmer delvis i bedömningen. Dock vill vi betona problematiken med att garantera den politiska jämlikheten. Utredningen föreslår att medborgardialoger ska vara så öppna och breda som möjligt, men påpekar samtidigt att medborgardialoger idag medför att särskilt resursstarka grupper gynnas otillbörligt. Utredningen föreslår att det i kommunen ska införas ett särskilt arbete för att stärka den politiska jämlikheten, men lämnar inga konkreta förslag på hur detta ska gå till. För mindre kommuner med ansträngd ekonomi kan detta medföra betydande problem. Att istället ha smalare och riktade medborgardialoger skulle underlätta och eventuellt ge ett mer representativt underlag, det kan också innebära att den politiska jämlikheten ökar, därför bör utredningen inte vara alltför snäv i sina rekommendationer.

11.5.4 En genomtänkt sammanhållen demokratipolicy

Utredningens bedömning: Förslaget om att fullmäktige ska verka för att medlemmarna har förutsättningar att delta och framföra synpunkter inför beslut motiverar ett systematiskt och genomtänkt demokratifrämjande arbete. Ett sätt är att använda olika forum inom beredningsprocessen, såsom medborgarråd. Ett demokratifrämjande arbete kan vidare underlättas genom att fullmäktige antar en demokratipolicy.

Hofors kommuns bedömning

- Vi instämmer i bedömningen.

11.5.5 Medborgarrådets syfte bör klargöras

Utredningens bedömning: För att medborgarrådets syfte och form ska bli tydliga finns det ett värde i att reglementen för råden antas av fullmäktige.

Hofors kommuns bedömning

- Vi instämmer i bedömningen.

12.7.1 Underlätta insamlingen av namnunderskrifter

Utredningens förslag: Det ska inte vara nödvändigt för initiativtagare [till kommunal folkomröstning; folkinitiativ] att uppvisa egenhändiga namnteckningar. Det ska vara möjligt att samla in underskrifter via internet.

Hofors kommuns bedömning

- Vi tillstyrker förslaget, men vill peka på några problematiska aspekter. Det finns en risk att personer utan datavana hamnar utanför. ”Vanligt” insamlade i form av skriftliga signaturer bör därför finnas kvar. Det bör också påpekas att digital namninsamling ger sämre förutsättningar för den diskussion mellan

medborgare och initiativtagare som namninsamling på gator och torg leder till och som är en viktig del av den demokratiska processen.

- Förslaget syftar till att underlätta för folkinitiativ, vilket torde få till följd att antalet sådana initiativ ökar och sannolikt också antalet beslutade folkomröstningar. Det innebär betydande kostnader för de kommuner som berörs och det kan diskuteras om fler folkomröstningar per definition innebär en förbättrad demokrati.
- De regler som i dag gäller för folkinitiativ (stöd av minst 10 % av de röstberättigade insamlat under en sexmånadersperiod m.m.) har avvägs i förhållande till kravet på egenhändiga namnteckningar. Om ett system som tillåter undertecknande med e-legitimation införs bör regelverket i sin helhet ses över.

12.7.2 En nationell webbplats för namninsamling upprättas

Utredningens förslag: En nationell webbplats ska inrättas som ska kunna användas för namninsamling av folkinitiativ. Den nationella webbplatsen ska tillhandahålla formulär för att registrera folkinitiativ och folkmotioner och för att underteckna initiativ eller motioner med e-legitimation. Ett uppdrag för att upprätta och ansvara för den nationella webbplatsen ska ges till Länsstyrelsen i Västra Götaland. Behandling av personuppgifter ska kunna ske för att tillhandahålla en tjänst för namninsamling.

Hofors kommuns bedömning

- Vi tillstyrker förslaget.

12.7.5 Publicering av pågående folkinitiativ på kommunens eller landstingets webbplats

Utredningens bedömning: För att allmänheten ska få information om pågående initiativ och för att stimulera opinionsbildning och politisk debatt om den aktuella frågan kan kommuner och landsting publicera ett pågående folkinitiativ på sin webbplats.

Hofors kommuns bedömning

- Vi instämmer i bedömningen. Även medborgarförslag och eventuella folkmotioner bör publiceras på hemsidan.

12.7.9 Försöksverksamhet med e-röstning

Utredningens bedömning: Försöksverksamhet med e-röstning i kommunala folkomröstningar bör genomföras.

Hofors kommuns bedömning

- Vi avstyrker förslaget. Huvudproblemet med e-röstning (röstning från hemmet via internet) är inte tekniskt, dvs. risken att valhemligheten röjs eller resultatet påverkas genom fel eller ingrepp i den digitala miljön, utan att valhemligheten vid själva röstandet inte kan garanteras. I vallokalen finns valförrättare och allmänhet som kan se till att var och en röstar ensam bakom skärmen och att ingen otillbörlig påverkan förekommer. Det kan inte garanteras vid röstning

via en dator i hemmet. Systemet öppnar för s.k. familjeröstning, röstning under hot och röstköp. Blotta misstanken att sådant kan förekomma undergräver förtroendet för valprocessen.

14.8.1 Försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder

Utredningens förslag: En försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år genomförs vid val till kommunfullmäktige 2018 och 2022. Försöksverksamheten ska genomföras i kommuner som efter ansökan till regeringen och beslut i fullmäktige väljer att ingå i försöksverksamheten. Försöksverksamheten ska följas upp och utvärderas av regeringen efter valet 2022 i särskild ordning.

Försöksverksamhetens framgång ska bedömas efter valdeltagandets nivå, dess förmåga att engagera unga till att ta förtroendeuppdrag i kommunen och andra relevanta demokratieffekter.

Hofors kommuns bedömning

- Vi tillstyrker förslaget. En sänkt rösträttsålder innebär att betydligt fler fortfarande går i gymnasiet när de röstar för första gången, vilket sannolikt innebär ett ökande valdeltagande bland förstagångsväljarna jämfört med i dag. Det hindrar dock inte att det totala valdeltagandet kan sjunka till följd av sänkt rösträttsålder.

14.8.4 Öka skolelevs kunskaper om formerna för medborgerligt inflytande

Utredningens förslag: För att öka kunskapen om hur kommuner och landsting fungerar och om formerna för medborgerligt inflytande, bör kunskap om den lokala demokratin ingå som en av insatserna i det nationella skolutvecklingsprogrammet.

Hofors kommuns bedömning

- Vi instämmer i förslaget. Kommunen borde generellt vara mer synlig ute i skolorna och i undervisningen. Många barn och ungdomar – och kanske även en del lärare – har dåliga kunskaper om vad en kommun är, vad den gör och hur den styrs.

15.7 Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Utredningens sammanfattande analys: Personer med funktionsnedsättning utgör en grupp som utestängs från flera arenor på grund av bristande tillgänglighet. Bristande tillgänglighet är diskriminerande och utgör ett hinder för att personer med funktionsnedsättning ska bli fullt delaktiga i demokratin. Åtgärder som syftar till att säkerställa lika möjligheter till delaktighet och inflytande i politiska beslutsprocesser för alla medborgare, oavsett funktionsförmåga, är därför nödvändiga.

Utredningens bedömning: Personer med funktionsnedsättning röstar i lägre utsträckning än övriga befolkningen. Mot denna bakgrund bör insatser för att öka valdeltagandet i gruppen genomföras.

Hofors kommuns bedömning

- Vi instämmer i de förslag och bedömningar som gäller delaktighet och

inflytande för personer med funktionsnedsättning. För att öka valdeltagandet bland personer med funktionsnedsättning krävs jämlika villkor vid rösttillfället. I nuläget kan exempelvis inte personer med synnedsättning personrösta. Det går att lösa det med digital teknik. Skälet till att det inte skett tidigare anges vara risken för att röja valhemligheter. Det är inte omöjligt att få fram en lösning för digital röstning. All valinformation måste bli tillgänglighetsanpassad för olika grupper. Likaså behöver TV-debatterna om valet i högre grad bli syn- och teckenspråkstolkade för att skapa intresse och engagemang bland väljare med funktionsnedsättning.